

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора філологічних наук, професора
Костанди Ірини Олександрівни
на дисертаційну роботу Журавської Наталії Вікторівни «Аксіологічні та
художні домінанти творчості Сейфа ар-Рахбі»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі
спеціальності 10.01.04 – література зарубіжних країн

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційна робота Наталії Вікторівни Журавської присвячена комплексному дослідженню аксіологічних та художніх домінант творчості Сейфа ар-Рахбі – одного з яскравих представників сучасної оманської літератури та літературного процесу країн Перської затоки. Обрана тема є безперечно актуальною з огляду на низку взаємопов'язаних чинників.

Актуальність дисертації зумовлена необхідністю заповнення істотної лакуни у вітчизняному сходознавстві. Якщо класична арабська література та літератури провідних культурних центрів арабського світу мають тривалу історію наукового осмислення, то сучасна література Оману й інших країн Перської затоки досі залишається недостатньо дослідженою. Творчість Сейфа ар-Рахбі, попри її помітне місце в сучасному арабському літературному процесі та відомість письменника за межами Оману, не отримала комплексного висвітлення у працях українських арабістів. Наявні зарубіжні дослідження здебільшого розглядають його доробок у ширшому контексті становлення оманської літератури або зосереджуються на окремих аспектах його поезії. Відтак звернення до поетичної і прозової творчості митця сприяє розширенню уявлень про географію, внутрішню диференційованість та художню своєрідність новітньої арабської літератури.

Наукова актуальність роботи визначається необхідністю комплексного осмислення літературного процесу в Омані, активне формування якого припадає на другу половину XX століття. Сучасна оманська література виникає на ґрунті

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ	
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	
Вх. №	864 н/к
« 17 »	08 2025 р.

потужної класичної арабської традиції, водночас відображаючи соціальні, культурні та світоглядні трансформації новітньої доби. Творчість Сейфа ар-Рахбі є показовою для розуміння цих процесів, оскільки поєднує національно-культурну зумовленість із відкритістю до загальноарабського та світового літературного контексту. Аналіз його творів дає змогу простежити, як у сучасній літературі країн Перської затоки взаємодіють традиційні форми художнього мислення, індивідуально-авторські стратегії та новітні естетичні пошуки.

Науково значущим є й аналіз жанрової специфіки творчості письменника. У поезії Сейфа ар-Рахбі спостерігається взаємопроникнення різних тем, мотивів та образів-символів, що ускладнює традиційне тематичне й жанрове розмежування його лірики. Прозі митця властиві автобіографізм, ліризм, філософська рефлексія, поєднання епічних, ліричних і драматичних елементів, використання щоденникових записів, листування, нарисів, сповідальних фрагментів і поетичних вставок.

Вагомим чинником актуальності дисертації є те, що дослідження здійснене на матеріалі власних перекладів дисертантки з арабської мови. Значна частина поетичних і прозових творів Сейфа ар-Рахбі раніше не була доступною українському читачеві. Введення цих текстів до вітчизняного наукового та культурного обігу не лише розширює джерельну базу української арабістики, а й сприяє розвитку українсько-арабського літературного діалогу, подоланню спрощених уявлень про арабський світ і глибшому розумінню його культурного та інтелектуального різноманіття.

Таким чином, дисертаційне дослідження має значення не лише для вивчення творчості окремого письменника, а й для осмислення закономірностей становлення сучасної оманської літератури, розвитку літератур країн Перської затоки, трансформації класичної арабської традиції та взаємодії східних і західних культурно-естетичних моделей.

У дисертації чітко сформульовано мету дослідження – виявити аксіологічні та художні домінанти творчості Сейфа ар-Рахбі. Сформульована таким чином мета відповідає заявленій темі та передбачає цілісне осмислення поетичного і

прозового доробку митця в історико-літературному, аксіологічному, імагологічному, мотивному, жанровому та культурологічному аспектах.

Мета конкретизована через систему взаємопов'язаних завдань, які охоплюють: систематизацію й узагальнення сучасного стану орієнталістичних досліджень новітньої арабської літератури Перської затоки та творчості Сейфа ар-Рахбі; визначення аксіологічної парадигми творчості митця; характеристики ключових образів його творів; виявлення та аналіз стрижневих мотивів; дослідження особливостей функціонування художнього часу і простору; висвітлення жанрової специфіки поезії та прози письменника; простеження діалогу з національною літературною традицією та окреслення векторів інноваційних пошуків Сейфа ар-Рахбі в контексті провідних тенденцій розвитку сучасної арабської літератури й динаміки світового літературного процесу.

Методологія дослідження має комплексний характер і поєднує загальнонаукові та спеціальні літературознавчі методи, необхідні для цілісного аналізу аксіологічних і художніх домінант поетичної та прозової творчості Сейфа ар-Рахбі. Методологічний принцип роботи ґрунтується на синтезі системно-типологічного, культурно-історичного, порівняльного, описово-аналітичного та лінгвокультурологічного підходів із використанням прийомів мотивного аналізу.

Культурно-історичний метод використано для осмислення творчості Сейфа ар-Рахбі в контексті становлення сучасної літератури Оману та ширше – літератур країн Перської затоки. Особливого значення цей метод набуває під час аналізу образів батьківщини, пустелі, рідного дому, дороги, предків, моря та інших культурно маркованих компонентів художнього світу митця.

Системно-типологічний підхід забезпечує розгляд поезії і прози Сейфа ар-Рахбі як цілісної художньої системи, структурованої взаємопов'язаними образами, символами, мотивами, жанровими формами й аксіологічними орієнтирами. Завдяки цьому підходу дисертантка виявляє типові для літератури Близького Сходу образи та символи й водночас простежує стратегії їх індивідуально-авторського переосмислення.

Порівняльний, порівняльно-історичний і порівняльно-типологічний методи застосовано для визначення співвідношення традиційного та новаторського начал у творчості письменника. Такий підхід використано для виявлення творчого переосмислення традиційних арабських образів, символів і жанрових моделей, а також для характеристики полікультурного діалогу, взаємодії східної та західної літературних традицій у поезії і прозі Сейфа ар-Рахбі.

Описово-аналітичний метод відіграє важливу роль у дослідженні прозового доробку Сейфа ар-Рахбі, значна частина якого раніше не перекладалася українською мовою та не була предметом спеціального літературознавчого аналізу. Його застосування дає змогу послідовно охарактеризувати проблематику, композицію, образну систему, жанрові особливості й філософсько-екзистенційний зміст творів письменника.

Мотивний аналіз використано для виявлення та систематизації стрижневих мотивів поезії і прози Сейфа ар-Рахбі, визначення їхньої структури, семантики та функцій. Цей аналіз поєднується з дослідженням імагологічної системи, символіки та художнього часопростору.

Важливим складником методології є аналіз специфіки ліричного суб'єкта, художнього часу і простору. Дисертантка досліджує форми авторської присутності, співвідношення індивідуального й узагальненого голосу, образи героя-оповідача й автора-оповідача, а також автобіографічні засади прози письменника. Аналіз часопросторової організації творів дозволяє визначити такі її характеристики, як абстрактність, циклічність, історичність, відкритість, поєднання реального й ілюзорного планів, взаємодія діахронічного та синхронічного часу, численні ретроспекції та символічна функція відкритих фіналів.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять праці з історії класичної та сучасної арабської літератури. Дисертантка спирається на дослідження А. Ю. Кримського, Р. Аллена, С. Стеткевич, Г. Гібба, М. Бадаві, Ю. Скотт Мейсамі, Ю. Белявського, І. О. Суботи, Б. Міхаліяк-Пікульської, М. альМусаві, С. Джаюсі, Р. Остла, П. Старкі, Г. Фахреддін та інших учених.

Залучення праць українських, арабських, західноєвропейських та американських дослідників забезпечує широку орієнталістичну й літературознавчу перспективу роботи.

Загалом обраний комплекс методів відповідає предметові, меті й завданням дисертаційної роботи та дозволяє розглянути творчість Сейфа ар-Рахбі в історико-літературному, аксіологічному, культурологічному, імагологічному, мотивному, жанровому та структурно-семантичному аспектах. Водночас здійснення дослідження на основі власних перекладів із мови оригіналу підсилює достовірність текстуального аналізу й забезпечує безпосередню роботу дисертантки з арабомовним художнім матеріалом.

Наукова новизна рецензованої дисертації є безперечною і визначається насамперед тим, що робота становить перше комплексне дослідження поетичної та прозової творчості сучасного оманського письменника Сейфа ар-Рахбі. Попри відомість митця в арабському світі та наявність перекладів його творів європейськими мовами, його художній доробок досі не отримав цілісного наукового осмислення ні в українській арабістиці, ні у світовому літературознавстві. Відтак дисертація суттєво розширює вітчизняні уявлення про сучасну літературу Оману та країн Перської затоки.

Вагомим складником наукової новизни є введення поетичних і прозових творів Сейфа ар-Рахбі до українського наукового дискурсу. Дослідження здійснене на матеріалі дев'яти поетичних і низки прозових збірок арабською мовою, а аналізовані тексти або їхні фрагменти подано у власних перекладах дисертантки. Запропоновані переклади мають не лише допоміжне значення для проведення літературознавчого аналізу, а й самостійну наукову та культурну цінність, оскільки відкривають українському читачеві малодосліджений пласт сучасної арабської літератури.

Новаторським є цілісне визначення аксіологічної парадигми творчості Сейфа ар-Рахбі. Дисертанткою систематизовано провідні ціннісні та світоглядні орієнтири письменника, пов'язані з проблемами батьківщини, історичної пам'яті, свободи, вибору, справедливості, кохання, війни і миру, життя і смерті, самотності, пошуку ідентичності та духовного шляху людини. Обґрунтовано, що

національно й регіонально маркована проблематика творів ар-Рахбі водночас набуває універсального, загальнолюдського значення.

Наукова новизна роботи полягає також у комплексному дослідженні художнього світу письменника та його імагологічних констант. Дисертанткою виявлено й охарактеризовано систему ключових образів і символів, серед яких особливе місце посідають батьківщина, пустеля, дорога, рідний дім, море, гори, сад, дерево, джерело, птах, жінка, предки та природні стихії. Простежено походження цих образів із класичної арабської традиції та визначено стратегії їх індивідуально-авторської трансформації, розширення семантики й включення до сучасного світового культурного контексту.

Окремим внеском є комплексна характеристика художнього часу і простору у творах Сейфа ар-Рахбі. Дисертанткою визначено абстрактність, узагальненість, циклічність та історичність художнього часу, поєднання реальних та ілюзорних часових планів, активне використання ретроспекцій.

Важливим результатом роботи є комплексне осмислення діалогу Сейфа ар-Рахбі з національною літературною традицією. Дисертантка показує, що відхід від класичної арабської метрики не означає розриву з традицією. Навпаки, зв'язок із нею реалізується на образному, символічному, мотивному, жанровому та світоглядному рівнях. Традиційні компоненти не відтворюються у незмінному вигляді, а переосмислюються відповідно до індивідуально-авторської концепції та реалій сучасного Оману.

Матеріали дослідження. Емпірична база дисертації є достатньо широкою та репрезентативною, оскільки охоплює поетичну і прозову творчість Сейфа ар-Рахбі різних періодів. Матеріалом дослідження стали оригінальні арабомовні видання творів письменника, зокрема поетичні збірки «Чайка божевільня» («نورسة», 1981), «Голова мандрівника» («رأس المسافر», 1986), «Чоловік із Руб-аль-Халі» («رجل من الربع الخالي», 1993), «Гори» («جبال», 1996), «Солдат, який побачив пташку уві сні» («الجندي الذي رأى الطائر في نومه», 1999), «Потяги до Булака» («قطارات», 2002), «Веселка пустелі» («فوس قزح الصحراء», 2003), «Полювання у темряві» («من بحر العرب», 2004), «Від Аравійського до Китайського моря» («الصيد في الظلام», 2004), а також прозові твори «Зупинки на першому кроці» («منازل الى بحر الصين», 2007).

1992), «الخطوة الأولى», «Безсоння пустелі» (أرق الصحراء, 2005), «Гімн сліпого» (رسائل في الشوق والفراغ, 2011), «Листи кохання і розлуки» (نشيد الأعمى, 2008), та «Буревій на зламане крило» (عاصفة على جناح متعب, 2023).

Особливістю сформованого корпусу є його жанрова й хронологічна різноманітність. Поетичні збірки представляють понад два десятиліття творчої еволюції письменника, тоді як прозові тексти охоплюють період від ранньої автобіографічної повісті «Зупинки на першому кроці» до збірки нарисів «Буревій на зламане крило». Такий вибір матеріалу дає можливість простежити динаміку художнього мислення Сейфа ар-Рахбі, сталість і трансформацію його аксіологічних орієнтирів, а також особливості взаємодії поетичного та прозового начал.

Репрезентативність емпіричної бази забезпечується також тим, що в ній представлені твори різної жанрової природи. Поезія Сейфа ар-Рахбі репрезентує переважно форму вірша у прозі та характеризується взаємопроникненням філософської, громадянської, пейзажної й інтимної проблематики. Прозові твори демонструють поєднання ознак автобіографічної та соціально-психологічної повісті, інтелектуального роману, ліричної сповіді, щоденника, епістолярію, нарису й драматизованого діалогу. Це дозволило дисертантці комплексно проаналізувати жанрову своєрідність доробку письменника та обґрунтувати характеристику Сейфа ар-Рахбі як ліричного прозаїка.

Особливої наукової цінності дослідженню надає те, що аналіз здійснено безпосередньо за арабомовними оригіналами. Переклади прозових і поетичних текстів, подані в основній частині роботи та додатку, виконані дисертанткою самостійно. Відбір матеріалу для перекладу й аналізу зумовлений прагненням представити найбільш показові художні явища, тенденції та індивідуально-авторські стратегії. Робота з оригінальними текстами дає можливість врахувати багатозначність художньої мови, культурно марковану лексику, регіональні реалії, символічні значення образів і можливі варіанти інтерпретації окремих фрагментів.

Теоретичне значення роботи та практична цінність її результатів.
Теоретичне значення дисертації Наталії Журавської є вагомим і багатоплановим.

Основний внесок роботи полягає в комплексному представленні поетичної та прозової творчості Сейфа ар-Рахбі як цілісної художньої системи, у якій взаємодіють аксіологічні, імагологічні, мотивні, жанрові та часопросторові компоненти. Дослідження сприяє визначенню місця письменника в сучасній арабській літературі загалом та в літературному процесі Оману і країн Перської затоки зокрема.

Вагомим теоретичним результатом є реконструкція аксіологічної парадигми творчості митця. Дисертантка розглядає художній світ Сейфа ар-Рахбі як систему ціннісних орієнтирів, пов'язаних із проблемами батьківщини, історичної пам'яті, людського шляху, свободи, волі, вибору, справедливості, кохання, самотності, війни і миру, життя і смерті. Такий підхід дозволяє співвіднести національно та регіонально марковану проблематику творів письменника з універсальними екзистенційними питаннями людського буття.

Систематизовано ключові образи, символи і мотиви творчості Сейфа ар-Рахбі. Образи пустелі, дороги, моря, гір, рідного дому, саду, дерева, джерела, птаха, жінки, предків і природних стихій розглянуто як взаємопов'язані компоненти індивідуально-авторської картини світу. Встановлення їхніх джерел у класичній арабській традиції та визначення способів сучасного переосмислення поглиблюють розуміння механізмів функціонування культурної пам'яті в новітній арабській літературі.

Запропонований у дисертації аналіз специфіки ліричного суб'єкта поглиблює теоретичні уявлення про форми авторської присутності в сучасній арабській поезії та прозі. У роботі простежено перехід від індивідуального ліричного «я» до узагальненого колективного голосу, а також особливості функціонування героя-оповідача й автора-оповідача в автобіографічній прозі. Це дозволяє пов'язати посилення індивідуально-авторського начала з ширшими трансформаціями сучасного арабського літературного процесу.

Вагомим внеском є системне осмислення жанрових трансформацій у творчості письменника. Дисертантка простежує відхід ар-Рахбі від традиційної арабської метрики, утвердження форми вірша у прозі, синтез епічного, ліричного та драматичного начал, поєднання ознак повісті, роману, щоденника,

листування, нарису й ліричної сповіді. Результати такого аналізу розширюють уявлення про жанрову динаміку сучасної арабської літератури та про способи взаємодії національної традиції з новітніми художніми формами. У роботі переконливо показано, що відхід від традиційної метрики й засвоєння модерних жанрових форм не означають розриву з класичною спадщиною. Навпаки, традиція продовжує функціонувати на рівні образів, символів, мотивів, просторових моделей і культурної пам'яті, зазнаючи індивідуально-авторської трансформації.

Практична цінність результатів полягає в можливості їх безпосереднього використання в науковій, перекладацькій та освітній сферах. Матеріали дисертації можуть бути залучені до подальших досліджень історії сучасної арабської літератури, літературного процесу Оману й країн Перської затоки, аксіології художнього тексту, імагології, мотивного аналізу, жанрології, поетики художнього часу і простору, автобіографічної та ліричної прози.

Результати роботи можуть використовуватися в навчальному процесі закладів вищої освіти під час розроблення та викладання нормативних і спеціальних курсів із сучасної арабської літератури, історії світової літератури, літератур країн Близького Сходу, арабської культури, культурознавства, вступу до літературознавства, теорії художнього образу, жанрології та художнього перекладу. Проаналізовані тексти, систематизований літературно-критичний матеріал і запропоновані інтерпретації можуть слугувати основою для укладання навчально-методичних посібників, хрестоматій, програм спеціальних курсів, методичних рекомендацій та матеріалів для лекційних і семінарських занять.

Самостійну практичну цінність мають виконані дисертанткою переклади поетичних і прозових творів Сейфа ар-Рахбі з арабської мови українською. Вони можуть бути використані в подальших літературознавчих і перекладознавчих дослідженнях, у навчальних виданнях та антологіях сучасної арабської літератури.

Практична апробація результатів підтверджується їх використанням дисертанткою у викладанні арабської мови та культури в Університеті міста Берген у Норвегії. Це засвідчує не лише академічну, а й реальну освітню цінність

проведеного дослідження та можливість його застосування в міжнародному університетському середовищі.

Архітектоніка дисертації відповідає поставленим меті та системі дослідницьких завдань. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 194 позиції, та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, із яких 222 сторінки становить основний текст.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, окреслено стан її наукового опрацювання, сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет і матеріал. Представлено методологічні засади роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про особистий внесок дисертантки, апробацію, публікації, структуру й обсяг дисертації. Важливим є уточнення, що дослідження виконано на підставі власних перекладів дисертантки з арабської мови найбільш репрезентативних поетичних і прозових творів Сейфа ар-Рахбі.

У першому розділі «Сучасна арабська література і творчість Сейфа ар-Рахбі в науковій рецепції» сформовано історико-літературне та теоретико-культурне підґрунтя подальшого аналізу. Дисертантка систематизує праці з історії класичної і сучасної арабської літератури, визначає місце досліджень літератури Оману та країн Перської затоки в сучасній арабістиці, а також окреслює ступінь наукового опрацювання творчості Сейфа ар-Рахбі.

Розглянуто основні напрями дослідження арабської літератури у працях українських і зарубіжних учених. Встановлено, що сучасна література країн Перської затоки, порівняно з літературами Єгипту, Сирії, Лівану та інших традиційних центрів арабського літературного процесу, залишається недостатньо вивченою. Висвітлено становлення сучасної літератури Оману, активний розвиток якої пов'язано із суспільно-економічними та культурними перетвореннями, що розпочалися у 1970-х роках. Показано, що літературний процес Оману розвивався в умовах напруженої взаємодії традиційного укладу та нових моделей суспільного й культурного життя.

Проаналізовано пошук ідентичності в житті та творчості Сейфа ар-Рахбі. Біографічний шлях письменника розглянуто як важливий чинник формування його полікультурного світогляду. Дисертантка показує, що творчість ар-Рахбі поєднує закоріненість у локальній оманській та загальноарабській культурі з відкритістю до сучасного світового літературного процесу.

Визначено історико-культурні, літературні та біографічні передумови формування творчої особистості Сейфа ар-Рахбі. Доведено, що однією з визначальних рис його творчості є балансування між традицією і сучасністю, творче переосмислення класичної образності, експеримент із художньою формою, інтертекстуальність та полікультурний діалог.

Другий розділ «Жанрові особливості, ключові мотиви та образи поезії Сейфа ар-Рахбі» присвячено жанровим особливостям, ключовим мотивам та образам поезії автора. Його структура відображає послідовний рух від характеристики поетичної форми та специфіки ліричного суб'єкта до аналізу основних проблемно-тематичних, образно-символічних і часопросторових домінант.

Досліджено поетичні форми та співвідношення традицій і новацій у творчості митця. Дисертантка встановлює, що ар-Рахбі відходить від класичної арабської метрики й монорими та надає перевагу віршу у прозі. Водночас формальне новаторство не означає відмови від традиції, оскільки поет активно звертається до образів, символів та аксіологічних моделей класичної арабської літератури. Системно проаналізовано домінантні теми, мотиви та образи поезії Сейфа ар-Рахбі. Вагоме місце посідає дослідження мотиву шляху, який набуває значення мандрівки, еміграції, повернення до рідної землі, пошуку ідентичності та духовного поступу людини.

Окремо розглянуто тему війни: дисертантка звертає увагу на натуралістичність і високу експресивність картин руйнування, насильства та людських страждань. Ефект посилюється поєднанням воєнних образів із побутовими деталями та картинами природи. Війна постає як глобальна катастрофа, якій протиставлено вічність і відновлювальну силу природного світу.

У цьому розділі поезію ар-Рахбі охарактеризовано як складну мотивно-образну систему, якій властиві форма вірша у прозі, умовність та узагальнення, посилення індивідуально-авторського начала, творче переосмислення арабської традиції та полікультурний діалог. Доведено, що її проблематика виходить за межі локального оманського контексту й набуває універсального значення.

У третьому розділі «Автобіографічний та філософський характер прози Сейфа ар-Рахбі» здійснено послідовний аналіз репрезентативних прозових творів письменника. Звернення до прози є особливо значущим, оскільки прозовий доробок ар-Рахбі залишається менш дослідженим, ніж його поезія, хоча саме він дає змогу цілісніше відтворити аксіологічну систему та специфіку художнього світу митця.

Проаналізовано повість «Зупинки на першому кроці», що має виразний автобіографічний характер. Дисертантка досліджує зміну оповідних форм від третьої особи до авторського «я» та узагальненого «ми», роль спогадів, символіку дороги, пустелі, перестанку, рідної землі та предків. Звернено увагу і на поетичне обрамлення повісті, що посилює її ліризм і символічну багатозначність. У творі «Гімн сліпого» розглянуто екзистенційні пошуки. Дисертантка визначає його близькість до драматичної форми та європейської модерністської драми, зокрема проводить типологічне зіставлення із твором Моріса Метерлінка «Сліпі». Повість «Листи кохання і розлуки» розглянуто як інтелектуальний роман із виразними рисами епістолярію, ліричної сповіді та філософської рефлексії. Аналізуються проблеми кохання, розлуки, самотності, духовної близькості та відчуження. Автобіографічне начало поєднується з універсальним осмисленням людської потреби в любові та порозумінні. У найновішій збірці нарисів «Буревій на зламане крило» (опублікована у 2023 р.), дисертантка простежує властиві пізній прозі ар-Рахбі поєднання поетичного й прозового начал, образів природи та картин людських трагедій. Провідними постають мотиви війни, міграції, переселення, втечі та дороги. Нелінійна композиція, повторюваність мотивів і відсутність традиційного завершення надають збірці циклічного й відкритого характеру. Центральним для всіх проаналізованих творів є мотив шляху в його різних варіаціях – повернення до

власного коріння, блукання, пошук сенсу буття, духовний розвиток, переселення і втеча.

Встановлено, що прозі ар-Рахбі властиві автобіографізм, ліризм, символічна насиченість, відкриті фінали, умовність часу й простору, синтез епічного, ліричного та драматичного начал, а також жанрові дифузії автобіографічної повісті, інтелектуального роману, ліричної сповіді, щоденника, епістолярію й нарису. Виявлені особливості, з одного боку, засвідчують активізацію індивідуально-авторського начала, а з іншого – вписують творчість Сейфа ар-Рахбі в сучасний світовий літературний процес.

У дослідженні загалом дотримано логіки структурної організації кваліфікаційної наукової праці. Розділи послідовно відтворюють рух від аналізу стану наукового опрацювання проблеми, історії оманської літератури та біографічно-культурного контексту творчості письменника до безпосереднього дослідження його поезії та прози. Висновки до розділів узагальнюють результати відповідних етапів роботи, а загальні висновки корелюють із поставленими завданнями й відображають основні результати дослідження.

За результатами ознайомлення з текстом дисертації очевидних порушень принципів академічної доброчесності, які могли б поставити під сумнів самостійність проведеного дослідження, не виявлено. Використані теоретичні положення, цитати, концепції та результати інших науковців супроводжуються відповідними бібліографічними покликаннями. Переклади аналізованих художніх текстів з арабської мови визначено як виконані дисертанткою.

Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях у Кракові, Києві, Парижі та Варшаві. Власні переклади поезії Сейфа ар-Рахбі українською мовою було представлено на читаннях арабської поезії. Результати дослідження сучасної літератури й культури Оману використовуються дисертанткою у викладацькій діяльності в Університеті міста Берген у Норвегії.

За темою дисертації опубліковано сім наукових статей, із яких шість вийшли у фахових виданнях України, а одна – у закордонному науковому виданні. У дисертації також наведено десять позицій, що відображають

апробацію результатів на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Тематика публікацій охоплює проблеми перекладу сучасної арабської поезії, творчий портрет Сейфа ар-Рахбі, національний та інтимний виміри його лірики, екзистенційний характер твору «Гімн сліпого», проблематику й поетику повісті «Зупинки на першому кроці», а також образ сучасного Оману у творчості письменника. Зміст і характер публікацій відображають основні напрями та результати дисертаційного дослідження.

Зміст анотацій українською та англійською мовами загалом кореспондує з метою, завданнями, методологічними засадами та основними результатами роботи.

Зауваження та дискусійні положення

Позитивно оцінюючи актуальність, наукову новизну, значний обсяг опрацьованого арабомовного матеріалу та самостійність здійсненого дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження і міркування дискусійного характеру.

1. Потребує чіткішого визначення поняттєво-методологічний статус центральних категорій дослідження: «аксіологічної парадигми», «аксіологічних домінант», «художніх домінант» та «імагологічних констант».

У назві, меті, положеннях наукової новизни й загальних висновках дисертації центральне місце посідають поняття «аксіологічна парадигма» та «аксіологічні й художні домінанти». Водночас у теоретико-методологічній частині роботи не запропоновано окремого системного визначення цих категорій і не сформульовано операційних критеріїв, за якими конкретний образ, мотив, символ, тема або світоглядне положення кваліфікується саме як цінність чи аксіологічна домінанта.

У процесі аналізу поняття теми, мотиву, образу, символу, цінності й домінанти подекуди функціонально зближуються. Так, батьківщина, шлях, кохання, рідний дім, природа та пам'ять розглядаються одночасно як теми, мотиви, образи-символи й складники аксіологічної парадигми. У загальних висновках стверджується, що найвищою цінністю для Сейфа ар-Рахбі є життя,

символом якого виступає природа. Проте залишається не цілком зрозумілим, за якими текстовими й методологічними критеріями саме життя визначено вершиною ціннісної ієрархії та як ця ієрархія співвідноситься з іншими заявленими цінностями: батьківщиною, свободою, коханням, історичною пам'яттю, духовним пошуком, справедливістю та культурною традицією.

Додаткового уточнення потребує вживання поняття «імагологічні константи». В основній частині дисертації йдеться переважно про повторювані образи та символи пустелі, моря, дороги, саду, рідного дому, птаха, жінки, предків і природних стихій. Однак традиційний предмет літературної імагології пов'язаний передусім із художньою репрезентацією національного, культурного та цивілізаційного «свого» й «чужого», етнокультурних образів і механізмів стереотипізації. Тому варто було б чіткіше пояснити, у якому саме значенні дисертантка використовує категорію «імагологічної константи» і чим вона відрізняється від наскрізного образу, образу-символу, архетипного образу або мотиву.

Доцільним було б представити структуровану модель аксіологічного аналізу, яка охоплювала б перелік провідних цінностей та антицінностей, їхню ієрархію, текстові способи реалізації, позитивне чи негативне маркування, суб'єкта ціннісної оцінки та динаміку відповідних категорій у різних жанрах і періодах творчості письменника. Це дозволило б виразніше відмежувати власне аксіологічний рівень дослідження від тематичного, мотивного та образно-символічного аналізу.

2. Репрезентативність емпіричного корпусу та межі узагальнення отриманих результатів потребують додаткового обґрунтування.

У роботі наявні певні розбіжності щодо кількісного складу досліджуваного матеріалу. В українській та англійській анотаціях зазначено, що матеріалом стали дев'ять поетичних і п'ять прозових збірок, тоді як у вступі йдеться про дев'ять поетичних і чотири прозові збірки. У переліку матеріалу двічі названо «Безсоння пустелі», а «Райдуга пустелі» подана серед прозових текстів, хоча в переліку поетичних збірок наявна близька за назвою «Веселка пустелі» з майже

тотожним арабським заголовком. Відповідні позиції потребують бібліографічного уточнення й уніфікації.

Дисертантка зазначає, що для аналізу відібрано найбільш репрезентативні твори, однак критерії такої репрезентативності сформульовано досить загально. Не уточнено, чи визначальними були хронологічний принцип, жанрова своєрідність, частотність певних мотивів, місце твору в авторському доробку, його рецепція або відповідність заявленим аксіологічним і художнім домінантам.

Найповніше у третьому розділі розглянуто «Зупинки на першому кроці», «Гімн сліпого», «Листи кохання і розлуки» та «Буревій на зламане крило». Водночас «Безсоння пустелі», хоча й включене до матеріалу дослідження та неодноразово згадується в тексті й висновках, не стало предметом окремого системного аналізу. Це створює певну нерівномірність між задекларованим прозовим корпусом і фактично проаналізованими творами.

У зв'язку із цим дещо категоричними видаються узагальнення про те, що всі прозові твори Сейфа ар-Рахбі мають відкриті фінали, що вся його проза, за винятком «Гімну сліпого», має виражений автобіографічний або ностальгійний характер, а мотив шляху є центральним у всіх прозових текстах. Науково точніше було б обмежити ці висновки межами детально проаналізованого корпусу або додатково підтвердити їх матеріалом інших творів.

Потребує виправлення й змістова неузгодженість у загальних висновках: там зазначено, що в «Листах кохання і розлуки» відтворено світосприйняття дитини та еволюцію її свідомості, а в «Зупинках на першому кроці» представлено рефлексію зрілої людини. Основний текст дисертації переконливо засвідчує протилежне: саме «Зупинки на першому кроці» зосереджені на дитинстві й становленні Саада, тоді як «Листи кохання і розлуки» передають рефлексію духовно зрілого героя-оповідача. Очевидно, йдеться про редакційне переставлення назв, однак воно міститься у принципово важливій підсумковій частині роботи й тому має бути усунене.

3. Окремі жанрові визначення, компаративні зіставлення та положення про міжкультурний діалог потребують посилення аргументації.

У роботі слушно наголошено на жанровій дифузії та взаємопроникненні епічного, ліричного й драматичного начал у прозі Сейфа ар-Рахбі. Водночас жанровий статус окремих творів визначається не завжди послідовно. «Гімн сліпого» називається твором, повістю, діалогами, драмою та екзистенційною драмою. Дисертантка докладно описує його проміжну родо-жанрову природу, однак у підсумкових положеннях переважає категоричне визначення твору як драми. Потребує уточнення, чи йдеться про авторське жанрове визначення, дослідницьку класифікацію або про наявність окремих драматичних ознак у тексті гібридної природи.

Подібна неузгодженість спостерігається у характеристиці «Листів кохання і розлуки». Назва підрозділу визначає твір як «інтелектуальний роман», тоді як у самому аналізі він послідовно називається повістю та характеризується як синтез щоденника, листування, нарису, автобіографічної повісті й ліричної сповіді. Для кваліфікації твору як інтелектуального роману доцільно було б сформулювати конкретні жанрові критерії: масштаб і тип композиції, характер сюжету, принцип організації філософської проблематики, співвідношення подієвого й рефлексивного начал, авторське або видавниче жанрове маркування.

Дискусійним є також характер співвіднесення «Гімну сліпого» із символістською драмою Моріса Метерлінка «Сліпі». Дисертантка безпосередньо визнає, що немає доказів ознайомлення Сейфа ар-Рахбі з текстом Метерлінка, а припущення ґрунтується на перебуванні оманського письменника в Європі, загальній інтертекстуальності його творчості та подібності проблематики й поетики. Проте сама наявність сліпих персонажів, відкритого фіналу, послабленого сюжету й екзистенційної проблематики не доводить прямої рецепції або свідомого творчого переосмислення конкретного твору.

За відсутності авторських свідчень, інтерв'ю, щоденникових записів, бібліографічних відомостей або виразних інтертекстуальних маркерів науково обережніше було б говорити про типологічну паралель, функціональну спорідненість чи можливий міжлітературний перегук. Відповідно потребують чіткішого розмежування такі поняття, як вплив, рецепція, інтертекстуальність, типологічна подібність і полікультурний діалог.

Аналогічної обережності вимагають окремі біографічні інтерпретації. У роботі припускається, що Саад є прототипом письменника, що автор повісті одночасно є її героєм і оповідачем, а ностальгійне зображення мирного Оману могло бути спричинене війною у Перській затоці. Такі спостереження є продуктивними інтерпретаційними гіпотезами, проте для переведення їх у статус доведених положень необхідні прямі авторські свідчення або послідовне розмежування біографічного автора, наратора, ліричного суб'єкта й персонажа.

4. Методологічного розширення потребує перекладознавчий складник роботи, оскільки власні переклади дисертантки є основою всього літературознавчого аналізу.

Важливою перевагою дисертації є безпосередня робота з арабомовними оригіналами та введення до українського наукового обігу значної кількості раніше не перекладених текстів. Водночас у методологічній частині перекладацькі принципи висвітлено переважно через потребу враховувати контекст, полісемію, регіональні реалії й імпліцитні значення. Такий підхід є виправданим, але не дає цілісного уявлення про перекладацьку стратегію дисертантки.

Потребують уточнення критерії відбору фрагментів для перекладу, принципи відтворення вірша у прозі, авторського синтаксису, ритму, повторів, метафоричної багатозначності, культурно маркованої лексики та класичних арабських алюзій. Доцільно було б також систематизувати способи передавання власних назв і арабських термінів, обґрунтувати обрану систему транслітерації та пояснити співвідношення буквального, семантичного й інтерпретаційного компонентів перекладу.

Окремі перекладацькі рішення в роботі докладно й переконливо коментуються. Наприклад, дисертантка аргументує переклад полісемантичного слова «منازل» у назві «Зупинки на першому кроці». Однак такі пояснення мають локальний характер і не оформлюються в єдину методологічну систему. З огляду на те, що висновки про образи, мотиви, символи й аксіологічні значення безпосередньо залежать від інтерпретації арабського оригіналу, перекладознавча

процедура мала б бути представлена як повноцінний складник методології дослідження.

Показовою є також термінологічна розбіжність між українською та англійською анотаціями. В українському тексті поезію Сейфа ар-Рахбі правильно визначено як «вірш у прозі», тоді як в англійському варіанті вжито термін *blank verse*, що означає неримований метричний вірш і не є відповідником поняття *prose poem*. Оскільки розмежуванню вільного вірша та вірша у прозі присвячено окрему частину другого розділу, англійська термінологія має бути узгоджена з теоретичними положеннями дисертації.

Висловлені зауваження мають переважно дискусійний і рекомендаційний характер, не применшують наукової цінності дисертації та спрямовані на уточнення її поняттєво-методологічного апарату, конкретизацію меж емпіричного корпусу, посилення аргументації жанрових і компаративних положень, а також систематизацію перекладознавчої складової. Вони не применшують наукової цінності дисертаційної роботи, яка є самостійним, завершеним та актуальним дослідженням, а окремі дискусійні положення можуть стати підґрунтям для подальшого осмислення аксіологічної системи творчості Сейфа ар-Рахбі, жанрової динаміки сучасної арабської літератури та принципів перекладу оманських художніх текстів українською мовою.

Дисертація Наталії Вікторівни Журавської «Аксіологічні та художні домінанти творчості Сейфа ар-Рахбі» є самостійним і завершеним науковим дослідженням. Основні положення та висновки роботи характеризуються науковою новизною, спираються на належну джерельну й теоретико-методологічну базу та мають вагоме теоретичне і практичне значення.

Обрана тема заповнює реальну лакуну в українській арабістиці, оскільки творчість Сейфа ар-Рахбі та сучасна література Оману досі не були предметом комплексного вітчизняного дослідження. Залучення широкого корпусу арабомовних поетичних і прозових творів, виконання власних українських перекладів, систематизація ключових мотивів, образів і символів суттєво розширюють наукові уявлення про літературний процес країн Перської затоки.

Одержані результати поглиблюють розуміння аксіологічної та образно-символічної структури творчості Сейфа ар-Рахбі, особливостей його ліричного суб'єкта, художнього часу і простору, автобіографічного та філософського характеру прози, жанрових дифузій і способів творчого переосмислення класичної арабської традиції. Запропоновані дисертанткою підходи відкривають перспективи для подальших досліджень сучасної літератури Оману й інших країн Перської затоки, арабського вірша у прозі, аксіології художнього тексту, літературної імагології, жанрології, компаративістики та українсько-арабського художнього перекладу.

Вважаю, що дисертаційна робота Наталії Вікторівни Журавської «Аксіологічні та художні домінанти творчості Сейфа ар-Рахбі» за актуальністю обраної теми, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів, обґрунтованістю основних положень і висновків, повнотою їх викладення в наукових публікаціях, а також рівнем самостійності й завершеності відповідає вимогам, що висуваються до дисертаційних праць такого типу, а її авторка Наталія Вікторівна Журавська заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук,

професор кафедри китайської мови і перекладу

Київського столичного університету

імені Бориса Грінченка

« 14 » 08 2026 р.

Григорій КОСТАНДА

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

Григорій КОСТАНДА

